

σμον ὅταν ἀποθάνετε. Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς κληροδοτήσω τὴν γνώμην ταύτην τὸ μόνον πολύτιμον πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἰμὶ πορὶ νὰ σᾶς ἀφήσω.

(New Monthly Magazine).

Σ.

Π Ε Ρ Ι

ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ.

—οοο—

Πρὸς τὸν Κύριον Ἐκδότην τῆς Πανδώρας.

Ἐν τινι τῶν τελευταίων φύλλων τῆς Αὐγῆς ἀνέγνωνα πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, ἃς ὁ ἀρθρογράφος λέγει ὅτι ἔλαβε παρ' ἐμοῦ, λησμονήσας ὅτι ἀντέγραψεν αὐτὰς αὐτολεξεί ἐκ τοῦ 292 φυλλαδίου τῆς Πανδώρας. Καὶ οὐ μόνον δὲν τῷ ἔδωκα ἐγὼ τὰς πληροφορίας ταύτας, ἀλλ' ἐν αὐταῖς εὗρισκω καὶ τι τὸ μὴ ὀρθῶς ἔχον, περὶ οὗ φρονῶ δίκαιον νὰ εἰπῶ τινὰς λέξεις. Ἐν τῷ ἀρθριδίῳ ἐκείνῳ ἐκφράζεται ἡ ὑπόνοια ὅτι ἡ ἀνασκαφή τοῦ Θεάτρου ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἐλευσεως τοῦ Κ. Στράκ δι' ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἡ ὑπόνοια αὕτη εἶναι ἐντελῶς ἄδικος(*).

Κατὰ τὸ 1838 ἔτος, ἡ πρὸ ἐνὸς ἔτους συστάσα ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἀπεφάσισε ν' ἀνασκάψῃ τὸ Θεάτρον, καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνέθηκεν εἰς τὸν Γεν. ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων Κ. Πιττάκην. Ἀλλ' ἔνεκα ἀχρηματίας ἠναγκάσθη ν' ἀναστείλῃ ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὰς ἐργασίας, αἵτινες ἤρξαντο μόνον κατὰ τὸ ἔτος 1840· ἀλλ' ἀμέσως πάλιν διεκόπησαν, διότι πολίτης τις ἤγειρεν ἀξιώσεις ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ ὃν ἀπετέλεσαν τὰ ἐπὶ τοῦ Θεάτρου σωρευθέντα χωματά. Ἡ ἑταιρία ἀπεφάσισε τότε τὴν ἀγορὰν τοῦ γηπέδου, καὶ ὁ Κ. ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων τῇ ἐγνωστοποίησεν ὅτι ἡ ἀγορὰ αὕτη ἐξετελέσθη. Τότε ὁ

Κ. ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἤρχισε τὴν ἀνασκαφὴν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, ἀλλὰ, κατὰ σύμπτωσιν εἰς μέρη καθ' ἃ τὰ ἐδῶλια εὗρέθησαν παντελῶς κατεστραμμένα· ὥστε περιήλθεν εἰς τὴν λυπηρὰν βεβαιότητα ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ τόσῳ μᾶλλον ἐγκατέλιπε τὰς περαιτέρω ἐργασίας, καθ' ὅσον αὐταί, τοῦλάχιστον ἀμφιβόλου οὔσαι ἀποτελέσματος, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων, θ' ἀπήλθουν καὶ δαπάναις ἀνωτέρας τῶν τότε δυνάμεων τῆς ἑταιρίας, ἂν ἐγίνοντο εἰς μείζον βάθος. Πρὸ δύο ἐτῶν ὁμῶς αὐθις ἡ ἑταιρία ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὸ θέατρον, καὶ ἀνέσκαψε καὶ ἐκάθηρε τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένα ἐδῶλια. Πρὸς κύρωσιν τούτων, ἀντιγράφω ἐνταῦθα ἀποσπάσματα τῶν πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1838, 1840 καὶ 1841.

α) « Κάτω τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς τὸ μεσημβρινὸν αὐτῆς μέρος, κεῖται τοῦ Βάκχου τὸ θέατρον. Ἐκεῖθεν ἀνέβρουέ ποτε ἐναρμόνιον ποιήσεως νᾶμα, γοητεῦον μὲν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην, ἐμπνεῦσαν δὲ δι' ὧλων τῶν αἰώνων, καὶ ἐμπνέον μέχρι τῆς σήμερον πᾶσαν ψυχὴν ἀξίαν νὰ ἐμπνευσθῇ. Ἐκεῖ ἐνηγάλλετο ἡ Μοῦσα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, καὶ τοῦ περιπαθοῦς Εὐριπίδου, καὶ ἐκεῖθεν ὁ δριμύς Ἀριστοφάνης ἐδάμαζε καὶ ἐχαλιναγώγει τὸν ἀκάθεκτον δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὡς θαρρᾶλέος ἵππεὺς ἵππον ἄγριον. Τὸ θέατρον τοῦτο, τὸν κλασικὸν τοῦτον τῆς μεγαλοφυΐας ναὸν, ἐφ' οὗ σήμερον ὁ ἀγροτικὸς βοῦς σύρει ἀκαταζήτητως τὸ ἄροτρον, ἀπεφάσισεν ἡ Ἐφορεία ν' ἀνασκάψῃ καὶ ν' ἀποδώσῃ ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν γενεῶν, καὶ εἰς τοῦ κόσμου τὸν σεβασμὸν. Αἱ ἐργασίαι ἀναβληθεῖσαι ἐπὶ τι δι' ἑλλειψιν χρηματικῶν μέσων, ἀνετέθησαν εἰς τὸν Κύριον ἔφορον τοῦ κεντρικοῦ Μουσείου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ τὸν περὶ τὰ καλὰ φιλόπατρυν ζῆλον ἀπεκδέχεται ἡ Ἑταιρία τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ἐκπεραίωσιν. » (Ἔτος 1838, σελ. 34.)

β) « Ἡ Ἐφορεία, ὡς ἀνηγγέλθη εἰς τὴν προπαραελθοῦσαν συνεδρίαν, ἐπεχειρίσθη τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιδόξου ναοῦ τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας, τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου. Ἀλλὰ μετὰ μικρὰν πρόοδον εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἠναγκάσθη ἐξ αἰτίας ἰδιωτικῶν ἀπαιτήσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, καὶ τινων ἄλλων δυσκολιῶν ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τὴν θέλησίν της, νὰ τὰς ἀναβάλῃ εἰς ἀόριστον μέλλον. Ἀλλὰ τὸ ἔδαφος τοῦτο, τὸ εἰς τὴν ἱστορίαν μόνον ἀνῆκον, ὅπου ἐπὶ αἰῶνας ἐκαλλιεργήθησαν οἱ γλυκύτεροι καρποὶ τῶν Μουσῶν, ἠγοράσθη ἤδη ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην, ὅστις ἐκαλλιέργει ἐπ' αὐτοῦ τὸν ῥωπικὸν σπόρον τῆς Δήμητρος, καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δὲν ἀντίκειται οὐδὲν ἐμπόδιον πλέον. » (Ἔτος 1840, σελ. 88.)

γ) « Καὶ εἰς προηγουμένας συνεδριάσεις ἐγένετο ἡ ἡλὸρος περὶ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἑταιρίας ἡ τὰ ἀνα-

(*) Πάντες γινώσκουσιν ὅτι οἱ δύο ἐκ τῶν κυριωτέρων συντακτῶν τῆς Πανδώρας διεκήρυξαν ἔτι παντὸς ἀρθρου μὴ φέρωντος τὸ ὄνομα αὐτῶν ὡς πογεγραμμένον ἢ τοῦλάχιστον τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν στοιχεῖα, δὲν φέρουσιν αὐτοὶ τὴν εὐθύνην. Λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ τοσοῦτο συγκινήσαντός τινος ἀρθριδίου ὅτι οὐκ ἔχον γνώσιν εἶχεν ὁ ὑπαγορευσας (!) αὐτὸ εἰς τὴν Αὐγὴν Κύριος Πραγματικῆς πρὶν ἢ ἐκδοθῇ τὸ φυλλάδιον· ὅτι δ' ἐγράφη αὐτὸ ὑπ' ἀνθρώπου οὐδεμίαν εἰς θαθείας ἀρχαιολογικὰς γνώσεις ἀξίωσιν ἔχοντος, λυπούμενου δὲ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ δόξα ἀφίπταται ἀφ' ἡμῶν πρὸς τοὺς ξένους, εἰ μὴ δι' ἀσύγνωστον ὀλιγωρίαν (διότι ἐπέισθημεν πλέον ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγωρία) τοῦλάχιστον δι' ἑλλειψιν χρημάτων, ὡς λέγει τὸ ἀθῶον ἀρθριδίον,

σκαφῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, ὡς καὶ τῶν προσκομμάτων εἰς ὅσα εἶχε προσκρούσει. Ὑπὸ τὴν τυραννίαν ἦν τις τὰ πάντα ταπεινοὶ καὶ σμικρύνει, τὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐδολιχοδρόμουν αἱ Μοῦσαι ἐπωλήθη ὡς ἀγρὸς σιτοφόρος, καὶ ἀπητείτο νὰ ἐξαγορασθῇ δι' ἀργυρίου τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ἔδαφος τῆς αἰωνιότητος. Τοῦτο ἐγένεν. Ὁ ἀγρὸς, ὡς καὶ πέρυσιν εἶχον ἀγγεῖλαι, ἐξπυράσθη, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος δαπάνη τῆς Ἑταιρίας. Ἀλλὰ μετὰ διαφόρους ἀποπειράς, λυπηρὰ βεβαιότης διεδέχθη τὰς παλαιὰς προσδοκίας μας. Ἀς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ δουλικοὶ χρόνοι δὲν κατίσχυσαν καὶ τῆς ἐλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ ὅτι νέοι πρυτάνεις ποιήσεως θέλουσιν ἀνεγείρει νέους τῆς δραματικῆς θρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον δὲν ὑπάρχει πλέον! Τάφοι βαθέως ἀνορυχθεῖσαι πρὸς πολλὰς διευθύνσεις, ἀνεκάλυψαν πανταχοῦ καταστροφὴν, πανταχοῦ τὸν γυμνὸν βράχον μαρτυροῦντα ὅτι ἐξέλιπε μέχρις ἔχρους τὸ μέγα σχολεῖον ἐν ᾧ ἐξπυγενίζετο ὁ λαὸς ὁ ἐξευγενίσας τὴν οἰκουμένην. Οἱ σατράπαι κατέστρεψαν τὰ μνημεῖά μας διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι φρούρια καὶ ἀνάκτορα· ἔπρεπε νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ των ἤθελον εἶσθαι πάγια. « (Ἔτ. 1841, σελ. 120) ».

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Μαΐου 1862.

A. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Βιογραφία τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Γ. Ε. Μαυρογιάννη.

Δύο εἰσὶν αἱ πρώτισται καὶ μᾶλλον ἀναπόφευκτοι ιδιότητες δοκίμου μεταφραστοῦ· ἡ μὲν νὰ κατέχη καλῶς ἀμφοτέρως τὰς γλώσσας, τὴν ἐξ ἧς καὶ τὴν εἰς ἣν μεταφράζει, ἡ δὲ νὰ γνωρίζῃ τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ τὸ μεταφραζόμενον πραγματεύεται. Ὅτι ἀμφότερα ταῦτα τὰ προσόντα κέκτηται εἰς μέγαν βαθμὸν ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου θὰ ἦν περιττὸν νὰ τὸ εἰπῶμεν ἐνταῦθα, ἂν ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦτο κατ' ἀξίαν, καὶ ἀναλόγως τῶν παντοίων πλεονεκτημάτων του γνωστὸς εἰς τὸ πανελλήνιον. Ποιητὴς χαριέστατα ἔργα παραγαγὼν, ἐν αἷς ἀρκοῦμεθα ἀναφέροντες τὴν ἐν τῷ ποιητικῷ ἀγῶνι ἐπαινεθεῖσάν ποτε *Φροσύνην*, καὶ τὸ μικρὸν ἀριστοῦργημα, τὸν *Ναύτην τοῦ Ἰορίου*, δημοσιογράφος εὐφυὲς, εὐφραδὴς,

συνετὸς, μετριοπαθὴς, καὶ ὑπ' ἀδόλου ἐμπνεόμενος πατριωτισμοῦ, ζωγράφος ἐμπειρὸς καὶ φιλόκαλος, κέκτηται ἐπὶ πᾶσι τὸ πρώτιστον γνώρισμα τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, τὴν μετριοφροσύνην, διὸ καὶ κατ' ἀξίαν μέχρι τοῦδε δὲν ἐξετιμήθη· διότι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἐκεῖνος μάλιστα τιμᾶται ὅστις μάλιστα ἐπιδείκνυται, περιφρονεῖται δὲ καὶ παραγνωρίζεται ὅστις δὲν ἀναβῇ εἰς τὰς στέγας, φωνάζων στεντόριον τὸν ἴδιον πανηγυρικόν. Φιλολόγος λοιπὸν καὶ ζωγράφος συνάμα, ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦν παντὸς ἄλλου καταλληλότερος ὅπως ἐπιτύχῃ, καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα εἰς τὴν μετάφρασιν βιβλίου συγγραφέντος ὑπὸ ἐπιστῆμων φιλολόγων, καὶ περιέχοντος τὰς βιογραφίας τῶν πρώτων ζωγράφων τῆς Ἰταλίας. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου ἐπαγγέλλεται πάντας τοὺς καλλιτέχνας, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Βενβενούτου Κελλίνη, καὶ κατὰ μέρος τοῦ Μιχ. Ἀγγέλου, πάντες οἱ λοιποὶ περὶ ὧν πραγματεύεται εἰσὶ ζωγράφοι, διότι ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ζωγραφικὴ κυρίως ἐκαλλιεργήθη εἰς βαθμὸν ἐξαισίον.

Ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι περιττὸν νὰ καταδειχθῇ, διότι τίς ἐστὶν ὁ μὴ ἀναγνωρίζων τὴν καλλιτεχνίαν ὡς ἐν τῶν εὐγενεστέρων ἐντροφημάτων τῶν ἐξπυγενισμένων κοινωνιῶν, καὶ ὁ μὴ ἐννοῶν ὅτι, καὶ τοὶ στερούμενοι ἡμεῖς εἰσέτι Μουσεῖων, ἀλλὰ καταταττόμεναι μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἅτινα ζῶσιν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς νέας καλλιτεχνίας, εἶναι ἄτοπον νὰ εὕρισκώμεθα ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς, καὶ τῶν παραγαγόντων αὐτὰ ἐνδόξων ἀνδρῶν; Τὸ κενὸν τοῦτο παρ' ἡμῖν ἀναπληροῦν ἡ μετάφρασις τοῦ Κ. Μαυρογιάννη, ἣν διὰ τὴν ἀξιολογότητά αὐτῆς συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Ἐπλούτισε δ' ὁ μεταφραστὴς τὸ βιβλίον του καὶ διὰ τεσσάρων ἀξιολόγων εἰκόνων τοῦ Κιμαβύου τοῦ Λεονάρδου Βιντζίου, τοῦ Ραφαήλου καὶ τοῦ Τιτιανού, αἱ ἐχάραξεν ὁ ἐπιδεξιότατος ξυλογράφος Κ. Σκιαδόπουλος, ἄλλο οὗτος παράδειγμα ὅτι ἡ σιωπῶσα καὶ ἡσυχίαν ἄγουσα ἱκανότης παραγνωρίζεται παρ' ἡμῖν. Ἡ τύχη τοῦ Κ. Σκιαδοπούλου, ἐπειδὴ ἐνέπεσεν εἰς τὸν κάλαμόν μας, μᾶς φέρει πῶς εἰς τὴν μνήμην τὰ ἱστορούμενα περὶ τινῶν πιθῆκων, οἵτινες, τὸν ἀμφορέα ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἀπέρχονται εἰς πηγὴν, καὶ ὡς νοημονέστατοι ὑπηρετοὶ πληροῦσιν αὐτὸν ὕδατος, καὶ ἐπανερχονται ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν, ὥστε εἶναι χαρὰ νὰ τοὺς βλέπῃς. Ἀλλὰ μόλις φθάντες εἰς τῆς οἰκίας τὴν θύραν, ρίπτουσι τὸν ἀμφορέα κατὰ γῆς καὶ τὸν θραύουσι, τὴν καταγωγὴν των οὕτως ἀποδεικνύοντες. Καὶ ἡμεῖς ἐπέμψαμεν τὸν Κ. Σκιαδόπουλον εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξεπαιδεύθη οὕτως, ὥστε καὶ τὰ ἀριστα τῶν Παρισίων ἐργοστάσια θὰ ἐτιμῶν τὰ ἔργα του, καὶ ἔπειτα, μετὰ τόσῃ δαπάνῃ καὶ τοσούτους ἀγῶνας ἐπανελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα,